

сутність експресії, стилістична нейтральність тощо). Провести межу між термінологією та загальноживаною лексикою досить важко. Термін, на основі якого виникло загальноживане слово, залишається в межах своєї терміносистеми без змін подібно до того, як і при термінологізації загальноживане слово, яке стало джерелом виникнення нового терміна, не перестає функціонувати в своєму загальному значенні. Тому детермінологізація і термінологізація спричиняють появу полісемічних лексем. Здебільшого детермінологізація лексичних одиниць триває досить довго. Перш ніж стати частиною загальноживаного фонду з термінами відбуваються зміни, які формуються протягом чотирьох етапів: а) народження; б) стрімке розгортання семантики, яке супроводжується потоком похідних від базового слова; в) період стабільності, розширення зв'язків з іншими лексичними групами; г) криза, тобто спад, що супроводжується розмиванням меж спеціального терміна (детермінологізація): *labyrinth* – лабіринт → споруди зі складним і заплутаним планом тощо. Але термінологія ландшафтного дизайну молода, вона ще розвивається, тому їй не притаманні явище детермінологізації.

Терміни ландшафтного дизайну об'єднуються в тематичні групи певною внутрішньою організацією на основі спільного родового поняття, якому підпорядковані видові поняття [4, с. 64]. Зокрема в лексиці ландшафтного дизайну можна виділити такі лексико-семантичні групи: а) **Стилі і типи садів і парків** (*Styles and types of gardens and parks*): *regular (geometric) style* – стандартний (геометричний) стиль, *landscape style* – краєвидний стиль, *American garden* – американський сад, *Russian garden* – російський сад, etc. б) **Кліматичні зони і ґрунт** (*Climatic zones and soil*): – *polar landscape zone with permafrost and glacier* – полярна ландшафтна зона вічної мерзлоти і льодовиків; *loamy soil* – суглинистий ґрунт, *sandy soil* – ніщаний ґрунт etc. в) **Природні елементи саду** (*Natural elements of the garden*): *stone* – камінь, *sand* – нісок, *gravel* – гравій, *brick* – цегла, *concrete* – бетон, *flagstone* – плита, *travertine* – ваняний туф, *cobble* – буліжник, *timber* – колода, *брус*, *granite* – граніт etc. г) **Садові конструкції** (*Garden structures*): *arch* – арка, *grotto* – грот, *penthouse* – прибудова до будинку, *rotunda* – ротонда, *walking paths, pathways* – прогулянкові доріжки, *stairs* – сходи, *steps* – сходинки etc. д) **Водні споруди** (*Watering fronts*): *pond* – ставок, *stream* – струмок, *brook* – струмочок, *cascade* – водяний каскад, *pool* – басейн, *fountain* – фонтан, *reservoir* – водосховище, *water garden* – водний сад, *artificial water falls* – штучні водоспади etc. е) **Зони відпочинку** (*Recreational zones*): *patio* – внутрішній дворик, *back yard* – задній дворик, *front yard* – передній дворик, *play area* – ігровий майданчик, *outdoor kitchen* – відкрита кухня, *outdoor living room* – відкрита кімната, *secluded spots* – затишні куточки etc. є) **Меблевий матеріал** (*Furniture materials*): *aluminum* – алюміній, *plastic* – пластик, *weather resistant wicker* – прутья для плетіння, *rattan* – ротанг–пальма, *stainless steel* – нержавіюча сталь, *wrought iron* – зварювальна сталь, *wood* – дерево, *teak* – тик; *veneer* – шпон, *фанера* etc. ж) **Твори мистецтва** (*Objects of artwork and colors*): *sculpture* – скульптура, *stone statues* – кам'яні статуї, *stone vase* – кам'яна ваза, *river nymph* – річкова німфа, *cupids* – купідони, *wooden statues* – дерев'яні статуї, *adornment* – прикраси, *furnishings* – обстановка etc. з) **Покриття та мощення** (*Flooring and paving*): *soft grass, sandstone* – ніщаний ґрунт, *concrete floors* – бетонні підлоги, *cobblestone* – кругляк для мощення, *rectangular stones* – прямокутні камені, *herringbone* – кладка цегли в ялинку, *patterned floor* – візерункова підлога, *tile* – черепиця etc. і) **Огорожі та зелені насадження** (*Fences and greenery*): *fence* – паркан, *gates* – ворота, *border* – бордюр, *hedge* – жива огорожа, *lath min*, *walking edgings* – обрамлення, низький бордюр, *flowerbeds* – квіткові клумби, *raised beds* – підняті клумби, *lawns* – газони, *flower garden* – квітник, *boscage* – гай etc. ї) **Дерева, чагарники, квіти, трави** (*Trees, bushes, flowers, herbs*): – *leaf-bearing tress* – листяні дерева, *coniferous trees* – хвойні дерева, *shade resistant bushes* – тіньовитривалі чагарники, *hedge bushes* чагарники для живоплоту, *annual flowers* – однорічні квіти, *spicy herbs* – пряні трави, *medicinal herbs* – лікарські трави, *sweet-smelling herbs* – запашні трави etc. й) **Види планів, макетів**: – *Closed plan* – закрите планування, *open plan* – відкрите планування, *tight fit* – напружена посадка, *loose fit* – вільна неплотна посадка etc. к) **Одиниці виміру фізичних величин**: *meter* – метр, *kilometer* – кілометр, *centimeter* – сантиметр, *millimeter* – міліметр, *micron* – мікрон, *foot* – фут, *inch* – дюйм, *mile* – миля, *decibel* – децибел, *acre* – акр, *hectare* – гектар etc.

Єдині міжнародні норми і стандарт ландшафтного дизайну залишаються незмінними в креслярської та розрахунковій частинах проекту і виявляються в позначеннях: *h* – *height* – висота, *m²* – *square meter* – метр квадратний, *V* – *volume* – об'єм; *a straight line* – пряма etc.

Лексика ландшафтного дизайну має чітко організовану терміносистему з гармонійно об'єднаними родовими і видовими поняттями, які знайшли відображення в певних мовних елементах. Лексико-семантичні групи термінів формувались і розвивались у тісному зв'язку з розвитком самої галузі ландшафтного дизайну. Спочатку, можливо, були назви рослин, елементів, зон, інструментів, споруд, деталей, механізмів. Пізніше сформувались терміни, що означають процеси. Із подальшим розвитком науки з'являються нові слова – терміни. Серед них і назви нових видів, зон, споруд і назви нових матеріалів.

Література:

1. Павловская О. Е. О семантической деривации: слово как парадигма лексем / О. Е. Павловская // Русский язык в его функционировании. Третьи Шмелевские чтения. – М., 1998. – С. 86–94. – (Тезисы докладов международной конференции).
2. Пумпянский А. Л. Лексические закономерности научной и технической литературы. Англо-русские эквиваленты / А. Л. Пумпянский. – Калининград : Основа, 1980. – 197 с.
3. Самойлович Б. П. Ландшафтная архитектура: язык и перевод / Б. П. Самойлович. – М. : Ринг, 2011. – 232 с.
4. Скорикова И. С. Структурно-семантические особенности подязыка ландшафтного дизайна как элемент содержания обучения магистров / И. С. Скорикова // Вестник ВолГУ. Серия 9. Вып. 9, 2011. – С. 63–66.

УДК 811.161.2

І. О. Купіна,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, м. Харків

РІЗНОАСПЕКТНІСТЬ ДЕФІНІЦІЙ КАТЕГОРІЇ ГРАНИЧНОСТІ В МОВНОМУ ПРОСТОРИ

У статті висвітлено сприйняття змісту поняття «граничність», проаналізовано різноаспектність дефініцій фундаментальної категорії граничності в мовному просторі та її диференційні ознаки на різних рівнях категорійних структур – мовному й понятійному. Розкрито розуміння категорії граничності як функціонально-семантичної категорії, що відображає просторово-часові та кількісно-якісні відношення, навколо якої групуються різнорівневі засоби вираження семантики реальної границі, а в її основі – взаємодія фразеологічних одиниць.

Ключові слова: категорія граничності, мовний простір, межа, границя, фразеологічна одиниця.

DIFFERENT ASPECTS DEFINITIONS OF CATEGORY BOUNDARY IN LINGUISTIC SPACE

In the article it was shown understanding the content of the concept boundary, it was analyzed the different aspect definitions of basic category boundary in the linguistic space, and its differentional features at different levels of categorical structures – linguistic and conceptual. It was solved understanding of category boundary, as functional-semantic category, that shows spatial-temporal and quantitative-qualitative connections, around this boundary are grouped multilevel means an expressing semantic of real border, and in its foundation-interaction phraseological units. It was revealed a lot of features this category. It was shown the various points of view scientists on the issue interpretation category of frontier. The article shows the main sources of research category boundary and their impacts on the development this concept in the language.

Key words: category boundary, linguistic space, frontier, phraseological unit.

РАЗНОАСПЕКТНОСТЬ ДЕФИНИЦИЙ КАТЕГОРИИ ПРЕДЕЛЬНОСТИ В ЯЗЫКОВОМ ПРОСТРАНСТВЕ

В статье освещено восприятие содержания понятия «предельность», проанализирована разноаспектность дефиниций фундаментальной категории предельности в языковом пространстве и ее дифференциальные признаки на разных уровнях категориальных структур – языковом и понятийном. Раскрыто понимание категории предельности как функционально-семантической категории, которая отражает пространственно-временные и количественно-качественные отношения, вокруг которой группируются разноуровневые средства выражения семантики реальной границы, а в ее основании – взаимодействие фразеологических единиц.

Ключевые слова: категория предельности, языковое пространство, предел, граница, фразеологическая единица.

Питання *межі, границі* віддавна привертала увагу дослідників, посідали значне місце в становленні й розвитку людського знання про істотні сторони буття. Про це свідчать уже роботи філософів античності, а інтерес науковців до цієї проблеми не зникає й до сьогодні. У науковій картині світу *межа* розглядається з осмисленням головних категорій буття – простору й часу, кількості та якості, трактування цих взаємопов'язаних понять сформувалось у межах двох філософських напрямів – емпіризму й раціоналізму. Філософи-емпірики виходили із заперечення безкінечності дійсності, узявши за основу філософію здорового глузду. Вона віддзеркалює «зміст мовного концепту нескінченності, що є емпіричним аргументом: «Межі немає, тому що я її не бачу» [5, с. 7]. Критикуючи розуміння безкінечності як вічного повторення того ж самого, «раціоналісти» в особі їх яскравого представника Г.-В. Гегеля обґрунтували діалектичну взаємодію *кінцевого* (конкретних предметів і явищ, обмежених у своєму існуванні) й *безкінечного* – того, що не має ні абсолютного початку, ні абсолютного кінця й відображає «необмежену багатообразність матеріального світу в просторі і в часі» [7, с. 58]. Принциповими положеннями діалектичної інтерпретації *кінцевого – безкінечного* є: єдність протилежностей *кінцевого (граничного) – безкінечного (безграничного)* як кінцевого в безкінечному й безкінечного в кінцевому [3, с. 296]; діалектика відношень абсолютного й відносного, можливість вияву «граничності» в часі й просторі; кількісно-якісна визначеність цих вимірів буття, що виражається в наявності визначеної межі; «мірність» кінцевого, що допускає можливість виходу за межі міри, тобто «заперечення даного кінцевого, переходу або перевтілення його в інше» [7, с. 273] і так до нескінченності.

У повсякденному мовному розумінні *межі* важливе значення має людський чинник. В існуванні *кінцевого* людина завжди намагається визначити найвищу точку, міру межі, як у матеріально сприйнятому (*межа земельної ділянки*), так і в сутності життя (*межа стосунків, кінець життя*). Із логіко-філософського погляду *кінець* об'єднує в собі *границю* й *граничність*, що знаходить своє відображення і в лінгвістичній інтерпретації цих понять. Основою їх диференціації в межах мовознавчих наук і зокрема в їх термінологічній визначеності є гегелівське трактування. За Гегелем, у *кінцевому* розрізняються, з одного боку, власне *межа (границя)* як відображення і втілення реального, а з другого – *граничність* як потенційний засіб, що реалізується у визначених умовах.

Відомо, що лінгвістика часто використовує терміни точних наук, зокрема математики. Проте в цьому разі лінгвістична інтерпретація поняття «межа», «границя» (граничний, граничність) відтворює більш його філософське розуміння, ніж вузькоспеціальне. Порівняємо, наприклад, уживання понять *межі, границі* в І. Бодуена де Куртене та їх термінологічне значення у Великому тлумачному словнику сучасної української мови. Так, за І. Бодуеном де Куртене, «методи дослідження в мовознавстві наближаються до методів точних наук. Ми можемо характеризувати мову на основі статистичних підрахунків, вводити поняття нескінченно малих величин (кількості), нескінченно малих відмінностей, поняття зародкових відмінностей, поняття межі (границь, ліміту) розвитку у визначеному напрямку й т. д.» [1, с. 18].

Дещо інакше від філософського потрактування звучить вузькоспеціальне визначення поняття *границя* у Великому тлумачному словнику сучасної української мови: «Границя – одне з основних понять функціонального аналізу (математичного аналізу), яке означає, що об'єкт, змінюючись, нескінченно наближається до певного сталого значення. Точний зміст отримує лише за наявності конкретного визначення поняття зближення між елементами множини, у якій ця величина набуває значення. Основною ознакою *граничності* є «граничність процесу або наближеність до його межі» [2, с. 133].

У вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці категорія граничності (а також її складники, перехідні та неперехідні дієслова) і способи дії виступають в аспектологічних дослідженнях як самостійні характеристики, хоча й взаємопов'язані, але достатньо автономні. Зарубіжні дослідники часто проводили аналогії між категорією граничності й категорією виду, інколи навіть настільки ототожнювали ці поняття, що називали граничність лексичним видом. Надалі було встановлено, що граничність – це особливе явище, хоча й тісно пов'язане з категорією виду. Різниця між ними в тому, що ці дві категорії (граничність і вид) знаходяться в різних площинах, належать до різних ярусів мови: граничність належить до семантики, а вид – до граматики. Крім того, категорія виду оформлена граматично, має свої формальні ознаки (префікси й суфікси). Категорія граничності (перехідні й неперехідні дієслова) або взагалі не виражається в мові, або в окремих мовах може мати систему формальних засобів вираження. Як слушно зауважує В.Б. Силіна, «граничність у давньоруській мові виступала як істотна частина семантики такої форми минулої дії, як аорист, форми аориста безпрефіксних дієслів витіснялися префіксними, що виражали семантику граничності на словотворчому рівні» [6, с. 164-165]. Традицію дослідження категорії граничності в давньоруській мові продовжує О.О. Караванов: «У давньоруській мові категорія граничності виступала ще й як у значній мірі автономна від категорії виду. Одним із засобів формального вираження давньоруської категорії граничності слугували префікси. Префіксальна категорія граничності все більш утрачала свою автономію від категорії виду, усе більш заглиблювалась у неї» [4, с. 110-111].

У сучасній мові категорія граничності виступає як бінарна опозиція. Сильним, маркованим членом її виступає клас перехідних дієслів, семантика яких характеризується наявністю внутрішньої межі дії; слабким, немаркованим членом є клас неперехідних дієслів, семантика яких характеризується відсутністю внутрішньої границі дії.

Таким чином, у сучасній українській мові *граничність* виражається за допомогою префіксів, виділяється лише відносно як складник категорії виду, самостійно не функціонує й залучається до канви видових побудов швидше в ролі фундаменту, на якому будуються безпосередні видові уявлення.

Межа, границя – крайня кількісна точка міри, що належить до інтенсивності. Останню розуміємо як ступінь вияву параметричних ознак предметів, кількісні зміни яких відбуваються в межах цієї якості без її змін.

Мовознавці, вивчаючи засоби вираження граничної інтенсифікації, звернули увагу на різноманітну семантику мовних одиниць на визначення *границі*. Вона залежить від специфіки комбінації в змістовій структурі лексичних одиниць інтегральної семи «граничність» і диференційних сем, зумовлених характером категоріального значення.

Унаслідок аналізу можна виділити такі смисли, що пов'язані в мовній свідомості із семою «граничність» і віддзеркалюють на рівні норми окремі фрагменти позамовної дійсності. Порядок їх розташування відображає динаміку розвитку значення – від конкретного до абстрактного, від первинного номінативного до похідного:

1. Сема «граничність простору» – простір, що має окреслені межі, визначені об'єктивно або ті, що сприймаються суб'єктивно з позиції фізичної, психологічної, соціальної й іншої параметризації територіального локусу: *за межами України – на краю світу* – «дуже далеко» [8, с. 312] (– *Ой ні! Далека, далека сторона, аж на краю світа!..* (М. Кропивницький)).

Сема вербалізується в мовленні іменником *межа*, створюючи з значеннями словами групу з домінантою «територія». Наведемо фрагмент з аналізом словникових дефініцій: *Межа*. 1. Лінія поділу якої-небудь території. // Лінія, що поділяє землі або води суміжних держав; кордон. // Границя поділу, розрізнення якихось явищ, предметів тощо. Границя. // Кінець, край чого-небудь. 2. Простір, обмежений чим-небудь. *Територія*. 1. Частина земної кулі, що належить певній державі або входить до складу якої-небудь частини світу. // Частина якої-небудь країни (область, район і т. ін.). 2. Земельний простір, зайнятий населеним пунктом, підприємством, установою тощо. *Кордон*. 1. Межа, що розділяє території держав. // Межа між чим-небудь. *Границя*. 1. Допустима норма, межа; Країна. 1. Територія, що становить єдність із погляду історії, природних умов, населення тощо. // Місцевість, що характеризується наявністю в ній великої кількості чого-, чого-небудь. 2. Те саме, що край. *Край*. 1. Лінія, що обмежує поверхню чого-небудь, а також те, що прилягає до цієї лінії; кінець. *Кінець*. 1. Крайній пункт, межа протяжності предмета, площини тощо, а також те, що прилягає до такого пункту, межі. *Місцевість*. 1. Яке-небудь місце, простір земної поверхні. 2. Те саме, що край. *Місце*. 1. Простір земної поверхні, зайнятий або який може бути зайнятий ким-, чим-небудь. 2. Певна місцевість. *Область*. 1. Частина країни, державної території.

Зазначену низку можна було б продовжити, поповнивши її словами, у дефініціях яких є ідентифікатор «простір» і які містяться в семантичному полі «граничність». Із аналізу словникових дефініцій можемо презентувати ще одну істотну особливість сприйняття граничності простору, а саме співвідношення «ціле – частина», що вербалізується словами *частина землі, країни, території*. Співвідношення частини й цілого сприймається, з одного боку, у їх єдності (простір), а з другого – у розмежуванні, пов'язаному з поняттям границі, що дозволяє виділити цей смисл як окрему сему. Граничність співвідноситься і з власне простором, і з його межами. Межа постає як кінець системи, що водночас є початком іншої системи, локусу. Співвідношення в мовній свідомості однієї й тієї ж матеріальної оболонки двома окремими сутностями (простір і його межі) демонструють універсальні закономірності їх сприйняття й усвідомлення людиною. Людина сприймає реальний фізичний простір як своєрідну дійсність, не в його нескінченності, а дискретно. Істотним для неї є те, що в просторі можна виділити співвідносні частини як у межах цілого, так і в співвідношенні частина й ціле. Необхідно зазначити що «граничність простору» в мовній свідомості пов'язана не тільки з окресленням деякої території, але й з її відмежуванням від іншої.

2. Сему «граничність часу» сприймаємо як визначені часові межі. Особливістю поняття «граничність часових меж» є уявлення про двобічне обмеження, що знаходить свій вербальний вираз переважно словотворомножину, тобто *межа-межі*. *Границя* конкретизується як «відтинок часу, обмежений якими-небудь строками»: *у межах часу – від дзвінка до дзвінка* – «від початку до кінця» [8, с. 196] (– *Ви мало не вбили людини, відсиділи за це два роки від дзвінка до дзвінка* (В. Собко)).

3. Сема «кінець будь-чого, що має протяжність, яка закінчує будь-що протяжне», пов'язана з особливостями зорового сприйняття, розмежуванням суміжних просторів, бажанням побачити кінець реальних предметів. Сема вербалізується словами *границя, край, кінець, межа* та ін. Абстрагувальна здатність мислення переносить просторові уявлення на інші боки дійсності, що не можуть мати власне фізичних параметрів, а саме – галузі людської психіки, емоційного стану, стосунків. Однак вони також сприймаються людським розумом як специфічний континуум. Фізичне вимірювання при цьому модифікується в мірність, пов'язану з діяльністю, інтенсивністю вияву визначених засобів і станів. У свідомості людини поняття кінця пов'язане не тільки зі світом речей, що є граничними, кінцевими, але й зі світом ідей, уявлень: *на ладан дихати* – «бути безнадійно хворим, близьким до смерті; помирати» [8, с. 200] (– *Він вже старий. Він дихає на ладан* (М. Костомаров)).

У галузі особистих стосунків, станів, почуттів людина здатна виділяти співвідносні між собою етапи, періоди розвитку, усвідомлюючи їх градуальність. Отже, граничність сприймається як вищий ступінь вияву дій, ознак, станів, при досягненні якої виступає дещо якісно інше, протилежне.

4. Сема «крайній, вищий ступінь вияву чого-небудь» найбільш тісно корелює з філософською інтерпретацією межі в її кількісно-якісному аспекті (граничність як засіб). У мовній свідомості носіїв сучасної української мови сприйняття граничності як вищого ступеня вияву чого-небудь нерозривно пов'язане з уявленням границі, що розмежує певні сутності. Сема вербалізується словами *границя, грань, ступінь, точка, риса, межа: небу жарко* – «уживається для вираження найвищого ступеня інтенсивності якоїсь дії, діяльності» [8, с. 233] (– *Знов пост біжить, клене, аж небу жарко* (І. Франко)).

Сприйняття *граничності* як вищого ступеня, найбільшого виявлення чого-небудь припускає поняття *міри*, що дозволяє виявляти її оптимальну межу. Граничність міри розуміємо як норму, пов'язану з кількісною і якісною мірністю всього істотного, матеріального й духовного, природного або штучного обмеження. Природне обмеження людина сприймає в межах своїх суб'єктивних відчуттів: *на грані можливого – на грані* – «близький до крайнього ступеня вияву чого-небудь (про стан людини)» [8, с. 166] (– *Вона була на грані тієї жіночої рішучості, після якої починаються слюзи* (П. Колесник)). Поняття *норми* належить до засобів організації діяльності, що регулюються зовнішніми стосовно людини чинниками, дозволяє виділити сему «норма» – «оптимальна міра, норма чого-небудь. Поняття норми корелює з категорією градуальності. Сема вербалізується словами *норма, міра, межа, ліміт: ложкою не поїсти* – «дуже багато, велика кількість чого-небудь» [8, с. 532] (– *То він справді стільки грошви приніс, що ложкою не поїсть, доки жити буде?* – *поцікавився Жменяк* (М. Томчаний)).

Усі проаналізовані семи, що вербалізуються словом *граничність*, прямо чи опосередковано пов'язані з поняттям границі (межі) – просторової, часової, кількісної чи якісної. Вона може сприйматися як видима або як умовна. В одних випадках більш рельєфно віддзеркалюються пов'язані з поняттям *граничності* ознаки «початок» і «кінець», у других – поняття міри в її суб'єктивно або об'єктивно нормативному сприйнятті, а в третіх – поняття останнього ступеня розвитку як максимуму, повноти.

Ураховуючи зазначене, можна зробити деякі висновки, що стосуються понятійного й семантичного вимірів аналізованої одиниці *граничність*, яка є мисленнєвим знаком дійсності, фрагментом у мовній картині світу.

У мовній свідомості з лексею *граничність* пов'язуються універсальні уявлення про суттєві сторони буття в кінцевій – просторово-часовій або кількісно-якісній визначеності. Сприйняття дійсності, віддзеркалене в окремих семах аналізованої мовної одиниці, філософська інтерпретація *граничності* як категорії кінцевого характеризуються високим ступенем співвіднесеності. Про це свідчить і наявність у смисловій структурі виокремлених сем загальної ознаки щодо кінцевого, а також модифікація просторово-розмірних сем у значеннях первинних варіантів у мірно-градуальні семи вторинно-номінативних значень: *граничність* – максимум, норма, мінімум. Розглянуті параметри понятійного й семантичного вимірювання поняття «граничність» не вичерпують його зв'язків з іншими елементами лексико-семантичної системи, тому подальший аналіз диференціації лексико-семантичних груп, а зокрема фразеосемантичних, є об'єктом наукового дослідження й сприяє глибшому розумінню мовного простору.

Література:

1. Бодуэн де Куртенэ И.А. Избранные труды по общему языкознанию. Том II / И. А. Бодуэн де Куртенэ. – М. : Изд. Академии наук СССР, 1963. – 391 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук / Г. В. Ф. Гегель. – Т. 1. – М. : «Мысль», 1974. – 452 с.
4. Караванов А. А. Денотативный и модусный аспекты аттенуативности / А.А. Караванов // Вестник Московского государственного университета. – Филология. – Серия 9. – № 4. – М., 2006. – С. 104–111.
5. Попов С.Л. Семантика предела и способы ее выражения в русском языке: предельные показатели совсем и совершенно: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / С. Л. Попов. – Харьков, 1995. – 19 с.
6. Силина В.Б. Специфика выражения видовых различий в древнерусском литературном языке / В. Б. Силина // Древнерусский литературный язык в его отношении к старославянскому. – М., 1987.
7. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролов. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1986.
8. Фразеологічний словник української мови / [уклад. В. М. Білоноженко та ін.]. – К. : Наук. думка. – 2003. – 1104 с.

УДК 81'37:811.161.2

Н. Ю. Куравська,

Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника, м. Івано-Франківськ

СЕМАНТИКА ПРЕВЕНТИВА ТА ЗАСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена вивченню семантики превентива як засобу вираження волевиявлення. В статті розкрито сутність, семантичну і функціональну своєрідність превентива на тлі інших модальних виявів. З'ясовано, що превентив є складним лінгвістичним явищем, виникнення якого пов'язане з необхідністю оформлення одного із видів модальних значень, а саме значення застереження. Визначено, що превентив являє собою особливий тип волевиявлення, що реалізує семантику застереження сукупністю лексичних, морфологічних, синтаксичних та ритміко-інтонаційних засобів. В статті також досліджено структурні різновиди та семантичні варіанти висловлень із загальним модальним значенням превентива; виявлено й описано різноманітні способи вираження превентива; показано специфіку української мови в семантико-граматичному сенсі.

Ключові слова: превентивна семантика, превентивна модальність, превентив, превентивне висловлення, превентивне значення.

SEMANTICS OF PREVENTIVE AND MEANS OF ITS EXPRESSION IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article is dedicated to the studying of semantics of preventive as one of the means of expression of volitive modality. Taking into consideration its semantics and formal expression, system analysis of preventive is made in this article. The essence, semantic and functional peculiarities of preventive are determined compared to other modal manifestations. It is clarified in the article that preventive is a complicated linguistic phenomenon. Its origin is connected with the necessity of representation of one of the kinds of modal meaning, that is the meaning of warning. It is determined in the article that preventive is a special type of volitive modality that realizes semantics of warning by a complex of lexical, morphological, syntactical, rhythmic and intonation means. In speech preventive is represented by preventive utterances, structural kinds and semantic variants of which are investigated in this article. Different levels and means of expression of preventive that prove and demonstrate illocutionary power of warning are also discovered and described in the article. It is found out that preventive is characterized by the independence of semantic structure, functional, communicative and pragmatic specificity, diversity of structural types. The peculiarities of the Ukrainian language in semantic and grammar meaning are also indicated in the article.

Key words: preventive semantics, preventive modality, preventive, preventive utterance, preventive meaning.

СЕМАНТИКА ПРЕВЕНТИВА И СРЕДСТВА ЕГО ВЫРАЖЕНИЯ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

Статья посвящена изучению семантики превентива как средства выражения волеизъявления. В статье раскрыта сущность, семантическая и функциональная своеобразность превентива на фоне других модальных проявлений. Выяснено, что превентив представляет собой сложное лингвистическое явление, возникновение которого связано с необходимостью оформления одного из видов модальных значений, а именно значения предостережения. Определено, что превентив представляет собой особый тип волеизъявления, который реализует семантику предостережения совокупностью лексических, морфологических, синтаксических и ритмико-интонационных средств. В статье также исследованы структурные разновидности и семантические варианты высказываний с общим модальным значением превентива; выявлены и описаны разнообразные средства выражения превентива; показана специфика украинского языка в семантико-грамматическом смысле.

Ключевые слова: превентивная семантика, превентивная модальность, превентив, превентивное высказывание, превентивное значение.

Постановка проблеми. Проблема семантики превентива та засобів його вираження є однією з актуальних проблем сучасного мовознавства. В науковій літературі дискусійними залишаються питання щодо сутності превентива, його категорійного статусу та засобів вираження.

У пропонованій статті здійснено аналіз висловлень із модальним значенням превентивності та визначено загальну парадигму засобів вираження превентивної семантики в сучасній українській мові.

Актуальність дослідження зумовлена доцільністю всебічного вивчення семантики превентива та опису особливостей функціонування засобів його вираження в художніх текстах сучасної української мови.